

“GÜNÜN ADAMI” – HAMLET İSAXANLI: “YALTAQ ADAM AYAQ ALTDA SÜRÜNMƏSƏ, YAŞAMAĞA NƏ VAR Kİ”

Gün.Az-ın “Günün adamı” rubrikasının budəfəki qonağı yazıçı, publisist, Xəzər Universitetinin təsisçisi və Qəyyumlar Şurasının sədri, çox sevilən və hər zaman maraqlı söhbətləri ilə seçilən Hamlet İsxanlıdır.

- Havalər soyuq olanda necə deyərlər “birtəhər” isinmək olur, bəs insanların soyuq olmasından necə qorunaq?

- Havalərin soyuqluğunun əslində heç bir mənfi tərəfi yoxdur, çünki havanın gözəlliyi elə onun dəyişməsidir. Qar olur... yağış olur... soyuq... isti. Bunların hamısının təbiətdə öz yeri var. İnsanların soyuqluğu isə ağır məsələdir. Hər adam özünə aid olan hər şeyə cavabdehdir, heç kim ona toxuna bilməz, amma soyuqluq ətrafa təsir edir, ətrafa soyuqluq verir. Aristotel dediyi kimi insan ictimai məxluqdur, o, tək deyil. Ona görə hər insan həm öz həyatında, həm də ətrafındakıların həyatında mühüm rol oynayır.

Məsələn, bir var işıqlı olasan, istilik verəsən - günəş kimi, bir də var soyuq buz təsiri bağışlayasan. Bu sonuncu ləzzət vermir insanlara, insanları üsüdü. Hərçənd ki, içi isti, amma təbiəti soyuq görünən insanlar da var. Görünüş bəzən aldadıcı ola bilər. Amma, ümumiyyətlə, isti, şafəq və işıq daha gözəldir.

- “Sadəcə, çox sevdim səni, Səni sevdim çox sadəcə!”. Bu “sadəcə”lər indi niyə itir?

- Bir insanı biz qiymətləndirəndə, onunla ünsiyyətdə olanda, bir gün keçirdəndə, iş birliyində olanda o insanın səmimiyyəti ürəyimizi isidir və həyatımızı daha gözəl edir. Bax bu səmimilik sadəliklə çox bağlıdır.

Çünki sadəlik insanın olduğu kimi görünməsidir, bütün çılpaqlığıyla, necəsənsə o cür. Bir də var ki, bir şeyin üzərinə çoxlu bəzək-düzək vurasan, hər şeyi bəlağətlə, hay-küylə doldurasan. Bu zaman onun altında nə yatdığını asan görmək olmur. Bu sevgiyə də aiddir... Sevgi insanları birləşdirən əsas körpüdür və onun sadə, aydın, gözəl, özünəməxsus olması lazımdır.

Bəzək vuranda bu o deməkdir ki, sən özün görünürsən, sənənin o bəzəyin görünür. Sadədə isə sən necə varsansa eləsən. Mənim adımı çəkdiyini, baş misrasını vurğuladığın şeirimini fəlsəfəsi belədir.. Şərdə məşhur aşıqlar var: Kərəm, Məcnun, Fərhad, Xosrov, Romeo, Otello, Vaqif, Koroglu – onların sevgi xüsusiyyətlərinə işarə vurulur, onların hər biri, sevgisi, özləri məşhurdur. Amma mən onların heç biri deyiləm. Mənim də bir sevgim var, o sadəcə sevgidir, fərqli sevgidir, “bər-bəzəksiz, çox sadəcə, yerə həsrət yağış kimi, leysan kimi”, sadəcə, amma, “sadəcə çox sevdim səni”.

- Bəlkə də çox sadə görünəcək, amma yenə də soruşmaq istəyirəm. Fərqli cavablar alıram. Mən sizdən cavab yox, düşüncəni bilmək istərdim. Sevgi qürur tanınalıdır?

- Sevgidə qürur maraqlı və ciddi məsələdir. Sevən var, bir də sevilən var. Yanaşmalar müxtəlifdir. Deyirlər ki, sevən xoşbəxttir. Çünki onun üzünü çevirdiyi bir qibləsi var.

Bəyəndiyi, çox sevdiyi bir insan haqqında düşünür. Digər tərəf, yəni sevilən tərəf əgər sevmirsə, o qürurla dolur, sevgi çatışmazlığının yerini qürur doldurur. Onun hissi sevgi deyil. “Baxın mənə sevirilər”.

Mən düşünürəm ki, sevgi ilə qürur bir araya sığışmır. Qürur üstələyirsə, sevgi zəifləyir, bəzən yoxa çıxır. Sevgi özünü həsr etməkdir...

Sevgi sevdiyin insanı əsas saymaqdır, onun marağı ilə, onun eşqi ilə, onun duyğuları ilə yaşamaqdır. Yəni mərkəzə sevdiyini qoyursan, özünü yox. Qürur isə özünü mərkəzə qoymaqdır. Bizim şairlərdə də var o qürur məsələsini sevgidə dilə gətirmək.

Məsələn, Bəxtiyar Vahabzadənin sevgi şeirlərinin böyük hissəsi qürurdur. B.Vahabzadə çox zaman deyir ki, sən mənə sevməlisən. Gərək mənə ayaq səsimdən biləsən ki, mən gəlirəm. Və yaxud “qüruru neyləyirsən, sənə qürurun mənəm”. Yəni sevgi bu deyil, sadə, təmiz, dərin sevgi qarşdakını düşünməkdir, özünü ona həsr etməkdir.

- Söz sehlidir, ya səs?

- Sevginin əlaməti çoxdur. Biz sevginin varlığını, onun şiddətini öz duyğu orqanlarımızla hiss edirik. Gözümüzlə görürük gözlərini... sevginin səsi var, qeyri-adi səs... Eşidirsən, ola bilər ki, görmürsən o səsi, amma səs titrədir səni. Sevginin bir qoxusu, bir ətri var. İnsanlar sevdiyi insanın qoxusunu bilirlər.

Mahnılarda vəsf olunduğu kimi, yastığın qoxusundan, insanın özünün qoxusundan onun sevgisini hiss edirlər. Toxunmaqla hiss edirsən nəhayət...

Əlini toxundurursan, titrəyirsən. Bütün duyğu orqanlarımız iştirak edir sevgidə. Digər tərəfdən, söz özü çox əhəmiyyətlidir, çünki keçirdiyimiz bütün bu hisslərimizi elə ifadə etməyə çalışırıq ki, qarşımızdakı bizi tam anlasın. Bu çətin məsələdir...

Gözlərin dediyi ümumilikdə görünür, amma onu tam oxumaq çox çətin... Gərək çox böyük söz ustası olasan. Hətta böyük söz ustası olsan belə deyəcəyin sözlər, həmin o gözlərin verdiyi hissləri, o səs ki eşidilir onu, qoxunu əvəz edə bilmir. Amma bunlarla bərabər dünyada ən çox sevilən sevgi şeirləridir, yəni sevginin ahəngdar sözlərlə pıçıldanması və ya bəyan edilməsidir.

Tarix boyu sevgi şeirləri çox sevilib. Filosoflar çox böyük traktatlar, çoxcildli qalın əsərlər yazıblar, amma insanların böyük əksəriyyəti onları oxumur. Gəl gör ki, bir gözəl şeir olanda, mahnı olanda, o hər kəsin içində iz salır, hamını duyğulandırır. Söz, səs, musiqi birləşir.

Bütün duyğu üzvlərinin sevgidə öz rolu var və hər biri insanı titrədir, sözün də öz xüsusi yeri var. Bunlar bir-birini tamamlayır.

- Hamlet bəy, söhbətimizin yönünü dəyişmək istəyirəm. Dostlarımıza, yaxınlarımıza tez-tez “mən ki, sənə demişdim” deyirik. Bu söz bəzən dəstək olmaqdan daha çox incidir. Amma bir şey də var ki, dost acı söz də söyləyər. Axı yanıldığını, yanıldığımızı bilirik. Yenə də bu nəyə lazım? Özümüzü ağıllı göstərməyəmi çalışırıq?

- Təəssüf ki, elədir. Çünki insanlar, hətta çox böyük insanlar da hər zaman istəyirlər ki, onlar gözə görünsünlər, onların şəxsiyyəti, gücü görünsün, onların fərqli olduğu görünsün, onlar olduğundan da dərin görünsün. Güclü, dərin insanın bunları deməyə, demək olar ki, ehtiyacı olmur, onsuz da o görünür, onu görür, onu fərqləndirirlər.

Onun söhbətindən, hərəkətindən, yazısından, fəaliyyətindən çox şey görünür, amma hətta onlar da bəzən zəiflik edib daha ağıllı olduqlarını nəzərə çatdırmaq istəyirlər... “Sən gərək vaxtında mənə sözümə qulaq asaydın”.

Bu, o deməkdir ki, mən səndən ağıllıyam, gərək tək vaxtı çatanda yox həmişə mənə sözümə qulaq asasan. Nəticə belə çıxır. Yenə deyirəm, bu insanın özünü mərkəzə qoymasıdır.

Bilirsiniz, bir var şərəf, bir var ləyaqət. Bunu bəzən qarışdırırlar bir-biri ilə. İnsan şərəf istəyir, şöhrət istəyir. Bu, o deməkdir ki, mən mərkəzdəyəm, siz hamınız mənə baxın, məndən yoxdur. Ləyaqət isə başqa şeydir.

Ləyaqət ətrafdakıların marağını nəzərə almaqdır. Sən ətrafdakılara diqqət yetirirsən. Çalışsın ki, onlara xoş olsun, özünü göstərmək istəmirsən. Amma sözün nə tərzdə, nə məqsədlə deyilməsi mühümdür. Mənə bir şeirim var - “Mən ki sənə demişdim”.

Bu tamam başqa aspektdən, əslində o dünyadan bu dünyaya göndərilmiş kimi yazılıb. Hər insan ölüb gedəcək.

Özün ölüb gedəndən sonra istəyirsən ki, səni tanıyan, sənin sevdiyin insanların həyatı yaxşı olsun. “Mən ki, sənə demişdim həyata bel bağlama. Mənim də son günüm var, mən də ölüb gedəcəm”. Və nəsihət verirənsən ki, çox ağlama, rahat ol, sakit ol, dünyanın işi budur. “Bağışla, canım-gözüm, səninləyəm desəm də. Həyat burulğanında səni tək buraxmışam”, sənin dar günündə dadına çata bilmirəm. Burada artıq özünü mərkəzə qoymursan, kiminsə haqqında, sevdiyin insan haqqında düşünürsən.

- Hamlet bəy, insan dünyaya gələndə məsum olur sonradan zalımlığı, soyuqluğu, pisliliyi öyrənir. Amma öyrəndiyimiz hər şey bizim olmalıdır deyə bir qanun yoxdur. Onda belə çıxır ki, bütün bu mənfi xüsusiyyətlərin toxumunu qəlbimizdə daşıyıyıq?

- Bu barədə müxtəlif nəzəriyyələr olub və mövcuddur. Deyiblər ki, müəyyən xasiyyətlər irsidir, insanın genlərindən gəlir və sonradan üzə çıxır. Əksini də iddia edirlər ki, xarakter ancaq mühitdən, tərbiyədən, ünsiyyətdən doğan bir şeydir. Dünya mürəkkəbdir, qeyri-adi dərəcədə mürəkkəb. Təbii ki, uşaq doğulanda uşağın ciddi qayğıları olmur, onun arzuları təmizdir - sadə olsun, ya fantastik. Onun həyatına kənardan, ya da mühitdən ciddi müdaxilə edən, demək olar ki, yoxdur və uşaq təmiz hisslərlə yaşayır. Başqa şeyləri, dünyanın pis üzünü, çirkinlikləri, şəri bilmir. Onun günəşdən xoşu gəlir, yağışdan xoşu gəlir, o öz bildiyi dərəcədə həzz almaq istəyir, oynamaqdan xoşlanır. Amma böyüdükcə, həyatı, insanları başa düşdükcə, o insanların bir az pis işlər gördüyünü də görür.

Onlardan müəyyən mənada təsirlənir, bəzən sarsılır. Müxtəlif cür cərəyan edir işin sonrası. Əgər ailəsi ona gözəl tərbiyə verirsə, gözəl kitablar oxutdurur, gözəl sözlər öyrədirsə, gələcəyi üçün möhkəmləndirir, bərkidirsə ki, müxtəlif istiqamətli küləklərdən zərər çəkməsin, fikri sağlam, özü möhkəm olsun, onda o insanın həyatda xoşbəxt olma imkanı artır. Əsasən də xeyirxah, gözəl insan ola bilər. Amma bu çətindir...

Ailələr bunu bacaracaqmı, sonra məktəb onu tərbiyə edə biləcəkmə, yoxsa tərsinə, həyat onu sındıracaqmı? Buna görə insanın (və onu yetişdirməyə çalışanların) tutduğu yol doğru olmayan tərəfə dəyişə bilər, təəssüf ki. Yəni insan doğulduğu kimi saf olmaqdan çıxıb müəyyən mənada pozula bilər.

Düşünürəm ki, uşağa və hələ bərkiməmiş yeniyetmə gəncə onun ətrafı, ailədən başlamış bütün mühit həlledici dərəcədə təsir edə bilər. Şükür Allaha ki, heç vaxt belə bir şey olmayacaq ki, bütün insanlar pozula. Bəzən insanlar qorxurlar ki, dünya dəyişir, dəyərlər pisliliyə doğru dəyişirsə, insanlar zalımlaşacaq, həyat da pisləşəcək... Belə olmayacaq.

Bu mümkün deyil. Səbəb? Mənim izahım: nə qədər şər işlər varsa da, sevgi deyilən hisslər də var. Bu insanlar arasında xoş ünsiyyəti, əlaqəni saxlamağa kömək edir. Dağı sevən bir insan, çiçəkləri, günəşi sevən bir insan, gecə aya ulduza baxıb xəyalda dalan insan, musiqidən həzz alan, insanları sevən insan tam pozulub çox pis insan ola bilməz... Çünki içində bir sevgi var... Onu isidən, ona güc verən, onu gözəlliyə həvəsləndirən, çağıran bir şey var. Görünür ki, insan sevgi qıtlığından, çatışmazlıqdan, gücsüzlükdən pis iş görür.

- Hamlet bəy, gənclər hər zaman gözünüzün önündədir. Sizcə dövrümüzün gənclərinin ruhunda nə çatışmır?

- Birinci onu deyim ki, gənclərin həddindən artıq tənqid olunmasının tərəfdarı deyiləm. Çünki hər dövrün insanları özlərindən gənc olan nəsə deyirlər ki, bu nəsəl pozulub, dəyərlər aşağı düşüb. Əlbəttə, dövr, insanlar dəyişir. İnsanların indi tamam başqa bir ünsiyyət məkanı var. İndi sosial şəbəkələrdə oturub istənilən ölkədə yaşayan insanla söhbət edə bilərsiniz. Gənclərin bu imkanı var ondan da fəal surətdə istifadə edirlər. Əgər əvvəlki nəsəlin bu imkanları olsaydı təbii ki, onlar da istifadə edəcəkdilər. Nəsillər arasında fərq yaranır. Bu fərq odur ki, bir nəsəl ərzində dünyanın, texnologiyasının dəyişmə sürətinə çata və ya uyğunlaşa bilmirlər.

Gənclər isə bu inkişafın içində yaşayırlar, uşaqlar həmin o telefon, internet sivilizasiyasının cocuqlarıdır. Yaşlı nəsəl isə kitab sivilizasiyanın insanlarıdır. Ona görə onlara, yəni oxuyub-yazan

yaşlı nəslə deyəndə ki, internetdə kitab var, onu oxu, başa düşməyəcəklər. Onlar kağızda yazılmış kitabın gözəlliyini belə görür: əlimdə olsun kitab, çay içə-ıçə, istəsəm uzanım oxuyum, istəsəm cümlənin kənarında bir işarə qoyum və s.

O dövr mədəniyyətin asta gedən dövrü idi. Hər şey yavaş-yavaş baş verirdi. İndi hər şey sürətlidir və bu sürətin içində yaşayan gənclər bundan geri qala bilməzlər, reaksiya verməlidirlər. Və indi onların bildiyi şeylər var ki, yaşlı nəsil, əvvəlki nəsil bilmir. Təbii ki, biz istəyərdik ki, indiki uşaqlar, gənclər çox oxusunlar, tarix, bədii ədəbiyyat oxusunlar, dünyalarını zənginləşdirdinsinlər. Çünki kitab insanın dünyasını mənəvi olaraq zənginləşdirir. Tək təbiətin gözəlliklərinə baxmaqla müdrik olmaq olmur. Çünki bəşəriyyətdə beş min ildir yazı var və beş min ildir xəzinələr toplanıb. Bundan insanın xəbəri olmalıdır. O zənginliyin üzərində oturursan.

Yeganə mənim tövsiyəm odur ki, çalışın klassik əsərləri oxuyun, öyrənin. Bu bədii ədəbiyyatdır, tarixdir, fəlsəfədir. Klassik sənəti anlamağa çalışın – bu musiqidir, təsviri incəsənətdir - geniş mənada onlardan xəbərdar olun.

- Bayaq dedim cavabınızı yox, düşündüyünüzü öyrənmək istəyirəm. Suallara verilən cavablar bəzən fikrimizin məhsulu olmur. Kiməsə, ya da kimlərsə ağıllı görünmək üçün ən gözəl sözləri seçib bir cümləyə yığıb onu cavab olaraq təqdim edirik, amma bu da bəzən onunla nəticələnir ki, dediyimiz sözlə əməlimiz bir olmur. Hər kəs gözəl danışacaq deyə bir qayda olmadığı təqdirdə nədir bizi bunu etməyə vadar edən?

- Bir səbəbi o ola bilər ki, düşüncəmiz o qədər də dərin deyil. Fikrimizi desək o qədər maraqlı olmayacaq ona görə də başqasının dediyi artıq şablon olan cümlələri işlədirik ki, camaat desin “bu nə ağıllı adamdır, nə yaxşı söz dedi”. Əsas səbəbi budur.

Bəzən də insanlar səmimi ola bilmirlər, ehtiyat edirlər - siyasi mənada, ictimai mənada. Məsələn, din haqqında soruşursan, fikrini tam açıb deyə bilmir, siyasət haqqında söhbət edərsən, sözünü, rəyini demir. Bu iki səbəb ola bilər deyə düşünürəm, yəni ağıllı görünmək cəhdi və ya ehtiyat etmək.

Amma öz düşündüyünü desək, düşündüyümüz kimi olmağa çalışsaq daha gözəl olar. Bu ətrafa, cəmiyyətə, xalqa da daha maraqlı və daha faydalıdır. Başqalarının dediyi sözləri təkrar etmək və ya fikri, rəyi gizlətmək gözəl iş deyil..

- Ehtiyat etməkdən danışdınız. Müsahibənin əvvəlində bəzən çox həssas insanların sərt görünüşdə ola biləcəyini dediniz. İndi elə insanlar çoxluq təşkil edir. Onları bu qədər sərt qəlib arxasında gizlənməyə nə vadar edir, onlar nədən ehtiyat edirlər. Özümüzü qorumağa çalışdıqca bəlkə ətrafdakıları daha çox incidirik?!

- İnsanların çoxu istədikləri kimi deyil, ətrafdakıların istədiyi, tələb etdiyi şəkildə görünməyə çalışırlar. Bunu sanki zaman və ətraf tələb edir. Sən bu cür davranmısan, bu çərçivədə danışmısan, bu geyim standartında olmalısan. İnsanlar bütün hərəkətlərini bir çərçivə içində görür, ondan kənara çıxmırlar.

Bu, zənnimcə həm zəiflik əlamətidir, həm də ətrafı saymaq, ətrafa uyğunlaşmaq əlaməti. Çərçivə məhdudluq deməkdir. O çərçivəyə öyrəşdikcə, möhkəmlənib orada qalırıq. Yüksək vəzifə sahibi sanki öz ətrafına çəpər çəkməyə məcbur edir özünü, təkəbbür, əlçatmazlıq hissləri hakim olur ona, o, vəzifə böyüklüyünü sanki gerçək böyüklük kimi görür, özünün böyük insan olduğunu zənn edir və ya ətrafdakıların belə bilməsini istəyir.

Heminqueyin bir sözü var: insan yaşlaşdıqca ağıllı olmur, ehtiyatlı olur. Yaşa dolduqca ağıllı kəskinliyi artmaz, amma müdrik ola bilərsiniz. Müdrikliyin bir əlaməti sanki artıq hərəkət etməməkdir. Bəli, insanlar ehtiyat edirlər, ətrafa çox fikir vermək üzündən özlərini məhdudlaşdırırlar. Təəssüf...

- O zaman sonda bir sual verim. Bir insan olaraq nədən ehtiyat edirsiniz?

- Hər insanın ehtiyat etdiyi, çəkindişi, qorxdığı şeylər var. Baş verən faciələrdən, yaxınlarımızın, ətrafımızda olanların başına gələn faciələrdən, ölümlərdən qorxuram.

Cəmiyyəti sarsıdan savaşıldan qorxuram. Mən yaltaqlıqdan qorxuram, ondan zəhləm gedir. Bir şeirim də var “yaltaq adam ayaq altında sürünməyə, yaşamağa nə var ki...”

İnsanların yaltaqlıq edərək eybəcərləşməsi, başqasının xoşuna gəlmək üçün özünün qeyri-insani sifətə salması adamın əhvalını korlayır, mühiti korlayır. Ya da, məsələn, xarab düşüncəli bir insanla daimi ünsiyyətdə olmalı olursan, bu da xoşagələndir. Asılı ola bilərsən necəsə, çünki insanlar, cüzi istisnalarla, təkbaşına işləmirlər, daima ünsiyyət içindəyik.

Sən təkbaşına kitab oxuya bilərsən, bir şeir, musiqi yazı bilərsən, rəsm çəkə bilərsən, amma digər işlərdə insanlarla ünsiyyətdə olmaq məcburiyyətindəsən (əslində yaradıcı işlərin də ünsiyyətdə aldığı hissələrin ifadəsidir!)

Ünsiyyətdə olduğun, çalışdığın insanlar keyfiyyətsiz olmasından xoşum gəlmir. Bundan ehtiyat edirəm. İnsanların qəlbinə toxunmaqdan ehtiyat edirəm. İnsanların qəlbinə toxunmamaq naminə görməli olduğum işlərin geri düşməsindən ehtiyat edirəm...

Gün.Az

23.12.2013

Şəbnəm Hübətova